

GEOGRAFIA STANISŁAWA LISZEWSKÉHO

René Matlovič

Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied, Katedra geografie a aplikovanej geoinformatiky, e-mail: rene.matlovic@unipo.sk

Abstract: Professor Stanisław Liszewski (1940-2016) was distinguish Polish human and regional geographer. He has devoted his life and work to the University of Lodz, where he served in a several responsible positions including the service as a rector in the period of 1996-2002. He worked mostly in the fields of the urban geography and the geography of tourism. He focused on the broadly defined concept of geographic space, especially urban space and tourist space. He draw also his attention to general issues of the theory and methodology of geography in last two decades. He had always been a great friend of Slovak geographers. He kept strong cooperation with Institute of Geography Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Comenius University in Bratislava, Matej Bel University in Banska Bystrica and University of Presov. His main contribution to Slovak geography lie in the supervision of two PhD. thesis, which were successfully defended by Slovak geographers (R. Matlovič and P. Čuka) at the University of Lodz in the late 90s. The main aim of this paper is to highlight the most important facts about Liszewski's geography. We understand it in three meanings: as a geography of his biography, and his cooperative network, as a geography of the roots of his geographic thought and as a key geographical concepts, which were introduced by him to the theory and methodology of human geography. This paper shows, that the Lodz school of human geography, which includes also Liszewski's effort, is a part of the Central-european heritage of geographical thought with its roots, which leads to Berlin, Leipzig, Bonn, Halle, Vienna, Cracow, Warsaw, Wrocław and Lviv. Thanks Liszewski's contribution, there occurred a potential to develop a limb of this school of human geography in Slovakia, especially at the University of Presov.

Key words: geography, geography of tourism, Łódź school of human geography, Stanisław Liszewski, urban geography

1 ÚVOD A KONCEPTUÁLNY RÁMEC

Koncom apríla v r. 2016 sa ukončil životný príbeh významného poľského geografa prof. dr. hab. Stanisława Liszewského (obr. 1), ktorý sa výrazným spôsobom zaslúžil o rozvoj slovensko-poľskej akademickej spolupráce. Má historické prvenstvo v tom, že bol školiteľom dvoch dizertačných prác slovenských geografov. Vznikol tým potenciál na rozvoj slovenskej vetvy jeho vedeckej školy, ktorá je súčasťou lodžskej školy humánnej geografie. Jej genealogická analýza poukazuje na

širšie prepojenie vývoja geografického myslenia v stredoeurópskom priestore. Tieto zásluhy nezostali nepovšimnuté našou geografickou komunitou. Ziskal viaceré ocenenia. Slovenská geografická spoločnosť pri SAV mu udelila čestné členstvo. Osobitne si ho vážili univerzity, s ktorými udržiaval intenzívnejší kontakt. Bola mu udelená strieborná medaila Prešovskej univerzity v Prešove a zlatá medaila Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. V r. 2013 mu Prešovská univerzita udelila čestný titul *doctor honoris causa*.

Odchod S. Liszewského je veľkou stratou pre geografickú komunitu. Zároveň je aj príležitosťou na to, aby sme si priblížili jeho vedecký prínos a odkaz pre budúce generácie geografov. Cieľom tejto state je preto upozorniť na geografiu Stanisława Liszewského v rámci troch variantov jej chápania. Prvé chápanie sa týka geografie jeho biografie, čiže miest, v ktorých pôsobil a ktoré formovali jeho myslenie a bádateľské záujmy. Jej súčasťou sú i miesta, ktoré navštevoval alebo s nimi udržiaval intenzívne vzťahy spolupráce, čiže akási geografia jeho kooperačnej siete. Druhé chápanie sa viaže na genealógiu jeho geografického myslenia a vedeckej školy, čiže sledovanie časopriestorovej proveniencie a vzťahov príslušníkov predchádzajúcich generácií, ktorých pôsobenie predchádzalo vzniku lodžskej školy humánnej geografie. Tretie chápanie predstavuje jeho geografické koncepty, ktorými obohatil teoreticko-metodologickú bázu a empiricko-poznatkovú bázu humánnej geografie, ale aj jeho všeobecné úvahy a posolstvá týkajúce sa identity, spoločenskej pozície, významu a budúcnosti geografie a univerzitého vzdelávania.

Obrázok 1 Stanisław Liszewski (1940 – 2016). Zdroj: <https://www.uni.lodz.pl/strona/szczegoly/zmarl-prof-stanislaw-liszewski>

2 GEOGRAFIA BIOGRAFIE A KOOPERAČNEJ SIETE

2.1 Lodž a lodžský región

V geografii Liszewského biografie zaujíma centrálnu pozíciu Lodž a lodžský región. Stanisław Liszewski sa narodil 11. novembra 1940 v Rude Pabianickej¹. Jeho otec Kazimierz pochádzal z roľníckej rodiny majúcej veľké hospodárstvo v dedinke Rydzynki pri Tuszyne a v Lodži pracoval ako vodič električky. Povolanie otca determinovalo prvotné bádateľské záujmy S. Liszewského, ktoré boli nasmerované do geografie dopravy. Jeho matka Marianna bola dcérou lesníka a pôsobila v domácnosti. Stanisław Liszewski bol najmladším spomedzi troch súrodencov. Mladosť strávil v Lodži, kde v r. 1958 úspešne zmaturoval na IX. všeobecno-vzdelávacom lýceu. Začal sa realizovať v skautskom hnutí a to zakrátko po jeho obnovení v r. 1957. Vďaka skautingu si našiel manželku a zoznámil sa s viacerými geografkami (A. Dylík, H. Klatkova, B. Manikowska), s ktorými sa neskôr stretol na univerzite² (Jackowski, 2011b). Je zaujímavé, že S. Liszewski inklinujúci k matematike, fyzike a chémii pôvodne zamýšľal ísť študovať na lodžskú polytechniku. Len náhoda dopomohla k jeho rozhodnutiu zapísať sa na štúdium geografie. Inšpirovali ho k tomu atraktívne príbehy z terénnych cvičení spolužiakovho brata, ktorý študoval geografiu na vratislavskej univerzite (Wrocław).

V r. 1963 získal na Fakulte biológie a vied o Zemi (*Wydział Biologii i Nauk o Ziemi UE*) titul magistra geografie v špecializácii ekonomická geografia. Diplomovú prácu na tému „*Sieć drogowa wojewódstwa łódzkiego*“ napísal pod vedením prof. Ludwika Straszewicza. Po ukončení štúdia sa zdalo, že jeho profesionálna kariéra bude pokračovať na katedre geodézie lodžskej polytechniky. Avšak napokon uprednostnil ponuku svojho školiteľa a nastúpil na miesto asistenta na katedru ekonomickej geografie Lodžskej univerzity. V r. 1970 úspešne obhájil doktorandskú prácu na tému „*Użytkowanie Ziemi w miastach wojewódstwa opolskiego*“ pod vedením L. Straszewicza. Prácu recenzovali K. Dziewoński z Poľskej akadémie vied vo Varšave a B. Kortus z UJ v Krakove. V r. 1978 sa úspešne habilitoval na základe habilitačnej monografie „*Tereny miejskie a struktura przestrzenna Łodzi*“. Habilitačnú prácu po-

¹ Ruda Pabianicka sa vyvinula v 19. stor. v súvislosti s rozvojom textilného priemyslu a výstavby električkovej trate Lodž-Pabianice. V r. 1923 získala štatút mesta. Jej názov odráža ťažbu sedimentárnych železných rúd v minulosti. V čase Liszewského narodenia bola Ruda Pabianicka na základe rozhodnutia nemeckej okupačnej správy administratívne pripojená k Lodži (nem. Litzmannstadt-Erzhausen). Po oslobodení v r. 1945 bol Rude Pabianickej vrátený štatút mesta, avšak už v r. 1946 bola opäť administratívne pripojená k Lodži a stala sa súčasťou mestskej časti Łódź-Południe (Lodž-juh). V r. 1954 – 1959 bola vymedzená ako mestská časť Ruda a od r. 1960 je začlenená do mestskej časti Łódź –Górna (Koter et al., 1999).

² V skautskom hnutí sa v r. 1958 zoznámil s Alicjou Koszarek, s ktorou sa v r. 1964 oženil. Alicja začala študovať fyziku, neskôr prešla na geografiu a napokon odišla do Varšavy, kde absolvovala štúdium kartografie u prof. S. Pietkiewicza. Profesionálne pôsobila v oblasti regionálneho plánovania. Ako praktická žena poskytovala profesorovi veľkú oporu a vynikajúce domáce zázemie. Z manželstva sa narodili dve dcéry – staršia Agnieszka, ktorá je profesorkou a dekanou právnickej fakulty a mladšia Anna, známa pianistka a hudobná pedagogička (Jackowski, 2011b). Geografia biografie by nebola kompletná bez zmienky o záľubách S. Liszewského. Bol vášnivým filatelistom, pričom zbieral známky i pohľadnice s motívmi máp a plánov miest. Rád sa venoval turistike a v ostatných rokoch pestoval nordic walking. Voľné chvíle rád trávil v prírode a každý rok zvykol chodiť aspoň na dva týždne na univerzitnú výskumno-rekreačnú stanicu Suszek v obci Tuchola v oblasti Borov Tucholskich, kde sa s manželkou venovali prechádzkam v borovicových lesoch a zberu húb (Jackowski, 2011b).

zitívne posúdili recenzenti K. Dziewoński, J. Ernst z UMCS v Lubline a L. Strasze-wicz. V r. 1987 bol vymenovaný za mimoriadneho profesora. Recenzentmi inauguračného konania boli K. Bromek z UJ Krakov, K. Dziewoński a J. Kroszel z Vyššej ekonomickej školy v Opole. V r. 1990 ho prezident Poľskej republiky vymenoval za riadneho profesora. Všetky svoje akademické postupy získal na Lodžskej univerzite (Liszewski, 1995).

Počas svojho pôsobenia na Lodžskej univerzite v r. 1963 – 2016 plnil S. Liszewski množstvo akademických funkcií a organizačných úloh. Má mimoriadne zásluhy na inštitucionálnom, personálnom a infraštruktúrnom rozvoji lodžskej geografie. V r. 1981 založil Oddelenie geografie miest a turizmu, z ktorého sa pod jeho vedením postupne vyvinula samostatná katedra (v r. 1992) a následne v r. 2007 autonómny ústav (*Instytut Geografii Miast i Turyzmu*). V r. 1978 – 1981 bol prodekanom a v r. 1981 – 1984 dekanom Fakulty biológie a vied o Zemi Lodžskej univerzity. V r. 1984 – 1990 bol prorektorom Lodžskej univerzity a dve funkčné obdobia (v r. 1996 – 2002) bol jej rektorom. V tejto funkcii manažoval geografickú expanziu univerzity. Zriadil jej pobočku v meste Tomaszów Mazowiecki a štyri detašované pracoviská v ďalších mestách – Sieradz, Ostrołęka, Kutno, Skierniewice. V tomto období bolo zrekonštruovaných 31 univerzitných objektov, čím sa položili základy nového kampusu Lodžskej univerzity, v ktorého výstavbe sa pokračuje až do súčasnosti. K jeho zásluhám patrí aj vznik samostatnej Fakulty geografických vied v r. 2001 a rekonštrukcia budovy starej továrne pre potreby fakulty (*Collegium Geographicum*). Zaslúžil sa tiež o vznik Rady pre vedu a vysoké školstvo pri mestskom magistráte v Lodži v r. 1996 a v r. 2006 – 2012 plnil funkciu predsedu tejto rady (Puś, 2011; Wojciechowska a Wolaniuk, 2011). Bol dlhoročným prezidentom (v r. 1991 – 2015) Lodžskej vedeckej spoločnosti (*Łódzkie Towarzystwo Naukowe*), čím výrazne ovplyvnil aj širší intelektuálny a kultúrny život mesta a lodžského regiónu. V jej rámci inicioval a organizoval každoročný novoročný koncert pre lodžskú akademickú komunitu, festival vedy, techniky a umenia – jediný svojho druhu v Poľsku (od r. 2000), zaviedol študijný kurz o Lodži a lodžskom regióne, ku ktorému vydal štyri učebné texty. Inicioval viaceré edície (napr. *Sylwetki Łódzkich Uczonych*, *Moja droga do nauki*, *Łódzkie szkoły naukowe i zespoły naukowe*) a taktiež zaviedol usporadúvanie odborných diskusií na tému mesta Lodže a jej ďalšieho rozvoja (Krajewska, 2011). Od r. 2010 bol emeritným profesorom UŁ, pričom bol naďalej mimoriadne aktívny v oblasti vedy a organizovania vedeckého a kultúrneho života v meste. Aktívny bol do posledných chvíľ života. Ešte niekoľko dní pred smrťou diskutoval na pravidelnom konverzátoriu z urbánnej geografie (14. a 15. 4. 2016) a niekoľko hodín pred svojim odchodom viedol diplomový seminár. Zomrel 23. apríla 2016 v Lodži. Pochovaný bol na Cintoríne sv. Františka na Rzgowskej ulici v Lodži.

Skutočnosť, že svoj celý život strávil v Lodži, predurčila aj jeho výskumné zameranie, ktorého najväčšiu časť tvorila geografia miest. Jeho rodisko a pôsobisko mu slúžilo ako vynikajúce „výskumné laboratórium“ pre svoj charakter veľkého industriálneho mesta, ktoré sa po r. 1989 dostalo do fázy postindustriálnej a postsocialistickej transformácie. Mnoho jeho empirických štúdií a syntéz sa týkalo práve

územia mesta Lodž alebo lodžského metropolitného regiónu, či lodžského vojvodstva. Z množstva prác, ktorých je spoluautor a editor je potrebné uviesť „*Funkcja regionalna Łodzi i jej rola w kształtowaniu wojewódstwa. Zarys monografii wojewódstwa łódzkiego*“ z r. 2001, „*Atlas miasta Łodzi*“ z r. 2002 a „*Łódź. Monografia miasta*“ z r. 2009. Spomenúť je potrebné aj komparatívnu analýzu dvoch industriálnych miest v postindustriálnej tranzícii, ktorú spolueditoval s C. Youngom „*A Comparative Study of Lodz and Manchester. Geographies of European Cities in Transition*“ z r. 1997. Venoval sa aj praktickým otázkam strategického rozvoja mesta – napr. „*Strategia rozwoju turystyki w Łodzi*“ z r. 2007. Mesto Lodž za tieto zásluhy mnohokrát ocenilo. V r. 2013 mu bolo udelené čestné občianstvo mesta (Jackowski, 2011b; Wojciechowska a Wolaniuk, 2011).

V rámci výskumov realizovaných na území lodžského regiónu sa uplatnili aj jeho vynikajúce organizačné, manažérske a líderské schopnosti a zručnosti. V r. 1983 – 1985 koordinoval veľký celonárodný výskumný projekt zameraný na transformáciu geografického prostredia Belchatovského priemyselného regiónu (*Belchatowski Okręg Przemysłowy*), ktorého sa zúčastnilo viac ako 200 výskumníkov z rozličných vedeckých centier v Poľsku. Išlo o podrobný výskum existujúcich a prognózovaných zmien v krajine v dôsledku spustenia povrchovej ťažby hnedého uhlia v r. 1980 a výstavby tepelnej elektrárne v Belchatove v r. 1981 – 1988³. Tieto snahy vyústili do uverejnenia ním zostavenej monografie „*Zmiany w środowisku przyszłego Belchatowskiego Okręgu Przemysłowego*“ v r. 1985 (Jackowski, 2011b; Maik, 2011; Wojciechowska a Wolaniuk, 2011).

V rámci vzdelávacích aktivít S. Liszewski zaviedol nový študijný program turizmus, ktorý úspešne absolvovalo niekoľko sto absolventov. Nadviazal na tradíciu založenú L. Straszewiczom a od r. 1987 každoročne organizoval medzinárodné konferencie z urbánnej geografie (*Konwersatorium Wiedzy o Mieście*). Toto podujatie nadobudlo výrazne prestížny charakter. Postupne sa ho začali zúčastňovať odborníci z príbuzných disciplín (sociológia, história, ekonómia) a zahraniční experti. V r. 1984 založil aj tradíciu organizovania pravidelných terénnych praktík a seminárov z geografie turizmu pod názvom „*Warsztaty z Geografii Turyzmu*“. Založil vedecký časopis zameraný na problematiku geografie turizmu pod názvom „*Turizm*“, ktorý vychádza nepretržite od r. 1985 v dvoch jazykových mutáciách (poľskej a anglickej). V r. 2003 – 2007 bol predsedom Komitétu geografických vied Poľskej akadémie vied a v r. 1990 – 1994 bol členom Štátnej rady priestorovej ekonómie. Bol tiež členom Štátnej akreditačnej komisie a Centrálnej komisie pre udeľovanie titulov a vedeckých hodností (Wojciechowska a Wolaniuk, 2011).

2.2 Ostatné regióny a miesta Poľska

Napriek zakoreneniu v Lodži sa S. Liszewski výskumne venoval aj iným oblastiam v Poľsku. Z hľadiska mierkového vymedzenia sa pohyboval od lokálnej cez regionálnu až po národnú úroveň. V geografii jeho záujmových území preto nachádzame viaceré mestá a obce v opolskom a lodžskom regióne (Poddębice, Kluczbork,

³ Ide o najväčšiu tepelnú elektráreň na svete, ktorá spaľuje hnedé uhlie. Má 13 blokov a inštalovaný výkon 5200 MW. Je to najväčší znečisťovateľ ovzdušia v Európskej únii.

Strzelce Opolskie, Koźle, Sulejów, Wolbórz, Tomaszów Mazowiecki, Kutno, Spała, Zgierz.). Liszewski však svoje výskumy, najmä z geografie turizmu, uskutočňoval aj v Podleskom vojvodstve (Augustów), Malopoľskom vojvodstve (Rytro, Wysowa) a Podkarpatskom vojvodstve (Polańczyk). Viaceré jeho práce majú teritoriálny záber na centrálné oblasti krajiny, či celé Poľsko. Kooperačná sieť S. Liszewského v rámci poľského kontextu zahŕňala geografov pracujúcich na všetkých významných poľských univerzitách a Poľskej akadémii vied (napr. Varšava, Krakov, Poznań, Wrocław, Słupsk, Toruń, Sosnowiec, Gdańsk, Szczecin, Lublin, Bydgoszcz). Veľmi účinným nástrojom udržiavania tesnej spolupráce boli pravidelne organizované konferencie z geografie miest a terénne semináre z geografie turizmu.

2.3 Európa

Z hľadiska medzinárodnej spolupráce je potrebné vyzdvihnúť Francúzsko, Španielsko, Gruzínsko, Bulharsko a Slovensko. Liszewski pod vplyvom svojho učiteľa L. Straszewicza inklinoval k románskemu svetu (Francúzsko, Španielsko). Z mnohých aktivít je možné spomenúť expedíciu do Sierry Nevady, kde s A. Suliborským študovali kolonizačné procesy a hospodárenie v horskej dedinke Trevelez. Toto úsilie vyústilo do štúdie „*Colonisation et économie en haute montagne: Trevelez (Sierra Nevada Espagne)*“ z r. 1977. Okrem toho sa vo svojich prácach venoval Gruzínsku (Tbilisi) a Bulharsku (štúdie z geografie turizmu). Veľmi podnetná bola jeho spolupráca s bulharským geografom turizmu Marinom Bačvarovom (1936 – 2006), ktorého získal aj pre pôsobenie v Lodži. V Gruzínsku bol jeho blízkym spolupracovníkom Važa Gudžabidze (1939 – 2008). Vo Francúzsku sa k jeho najbližším partnerom zaradili Bernard Barbier a Michel Bonneau. Kooperačnú sieť S. Liszewského však tvorila širšia skupina univerzitných kolegov z mnohých pracovísk, medzi ktoré sa zaradili Manchester, Londýn (Veľká Británia), Angers, Aix–Marseille II, Lyon II (Francúzsko), Budapešť (Maďarsko), Zaragoza (Španielsko), Nijmegen (Holandsko), Giessen (Nemecko), Moskva a St. Petersburg (Rusko). Aktívne zúčastnil aj na vrcholných podujatiach svetovej geografickej komunity, akými boli kongresy IGC v Moskve v r. 1976 a Paríži v r. 1984. Bol taktiež členom Komisie IGU pre turizmus a rekreáciu v r. 1980 – 1982 (*IGU Commission on Geography of Tourism and Recreation*) a členom študijnej skupiny IGU pre geografiu turizmu v r. 1994 – 1998. Stal sa i čestným členom Gruzínskej geografickej spoločnosti. Inicioval a prednášal laudáciu pri udelení titulu doctor honoris causa francúzskemu geografovi Bernardovi Barbierovi z univerzity d’Aix–Marseille II na Lodžskej univerzite (Liszewski, 1995; Wojciechowska a Wolaniuk, 2011).

2.4 Slovensko

Osobitné miesto v tomto portfóliu medzinárodnej spolupráce zaujali slovenské univerzity a akademické pracoviská. Veľmi blízku spoluprácu mal s P. Mariotom z Geografického ústavu SAV v Bratislave, K. Ivaničkom a J. Mládekom z Univerzity Komenského v Bratislave, V. Baranom a P. Čukom z UMB v Banskej Bystrici a R. Matlovičom z PU v Prešove. Viacnásobne navštívil Slovensko a aktívne partici-

poval na mnohých konferenciách. V septembri 1989 sa zúčastnil na 14. medzinárodnom vedeckom seminári geografov socialistických krajín (RVHP) v Bratislave, ktorý bol organizovaný pri príležitosti 70. výročia založenia Univerzity Komenského a blížiaceho sa 50. výročia jej prírodovedeckej fakulty. Na tejto konferencii spolu so S. Pączkom predniesol referát na tému „*Rozvoj alebo úpadok mestských aglomerácií?*“. Počas tohto pobytu na Slovensku v r. 1989 sa zúčastnil aj medzinárodného geografického seminára v Prešove, kde so S. Pączkom vystúpili s referátom „*Geografia wyborcza w Polsce końca lat 80.*“. V r. 1997 vystúpil na konferencii v Banskej Bystrici s príspevkom „*Rola miasta w organizacji struktury administracyjnej kraju (przykład Polski)*“. V novembri r. 1999 sa zúčastnil s hlavným referátom „*Przemiany przestrzenno-funkcjonalne miasta socjalistycznego*“ na konferencii „*Urbánný vývoj na rozhraní miléníí*“, ktorú organizovala Prešovská univerzita v Prešove. V r. 2004 bol aktívnym účastníkom konferencie na UMB v Banskej Bystrici, konanej pri príležitosti 50. výročia vysokoškolského vzdelávania v tomto meste. Vystúpil s referátom „*Wykorzystanie badań geograficznych w działalności gospodarczej i życiu społecznym w Polsce*“. V septembri 2006 sa aktívne zúčastnil 15. kongresu Slovenskej geografickej spoločnosti pri SAV, ktorý sa konal v Banskej Bystrici. Pri tejto príležitosti mu bolo udelené čestné členstvo. Najvýznamnejším vkladom S. Liszewského pre rozvoj slovenskej geografie bol podiel na akademickom raste jej predstaviteľov. Ako školiteľ viedol dvoch doktorandov – prvých v histórii poľskej a slovenskej geografie – ktorí úspešne obhájili dizertačné práce na Lodžskej univerzite. R. Matlovič obhájil dizertačnú prácu v r. 1997 na tému „*Struktura przestrzenna miasta. Metodologia badań. Przykład miasta Preszowa*“ a P. Čuka v r. 1998 na tému „*Funkcja turystyczna Starohorskich Wrchów w Słowacji*“. V októbri 2006 sa ako recenzent zúčastnil inauguračného konania R. Matloviča v Prešove. Prešovská univerzita ocenila tento prínos pre rozvoj slovenskej geografie tým, že 15. októbra 2013 udelila S. Liszewskému titul *doctor honoris causa*⁴.

3 GEOGRAFIA GENEALÓGIE MYSLANIA A VEDECKEJ ŠKOLY

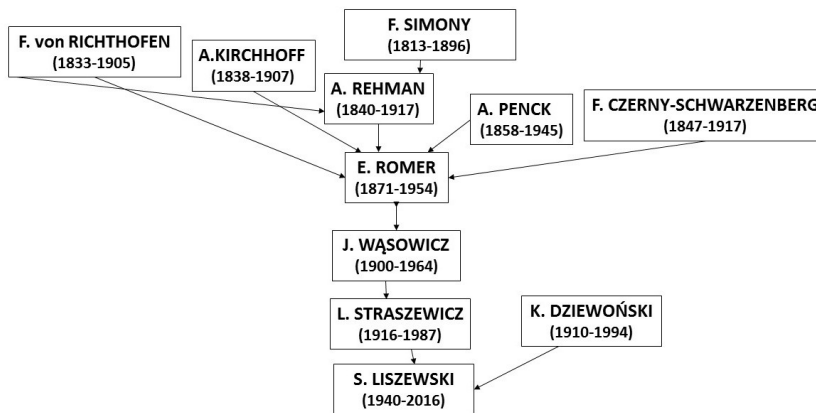
S. Liszewski (2009, s. 50) v rámci vlastnej reflexie lodžskej školy humánnej geografie zdôraznil potrebu výskumu jej genealógie. Poznatky o dosiahnutých výsledkoch predchodcov sú podľa neho mimoriadne dôležité pri zabezpečení tvorivej kontinuity a hľadani nových poznatkov a zovšeobecnení. Na nevyhnutnosť štúdia histórie geografického myslenia poukázal nedávno aj W. Wiłczyński (2009). V našej literatúre sa téme venujú R. Matlovič a K. Matlovičová (2015).

Na formovanie bádateľského smerovania a myslenia S. Liszewského mali vplyv dve výrazné osobnosti poľskej geografie. Paradoxne však ani jedna z týchto postáv

⁴ V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že spolu s ním prevzal čestný titul aj ďalší poľský humánny geograf prof. Antoni Jackowski (*1935) z Jagelovskej univerzity v Krakove a boli to v poradí druhý a tretí čestný doktorát pre poľských geografov, udelený na slovenskej univerzite. Prvý titul dr.h.c. poľskému geografovi udelila Univerzita Komenského v Bratislave v r. 1970. Laureátom bol fyzický geograf a geomorfológ prof. Mieczysław Klimaszewski (1908 – 1995), ktorý v tom období plnil funkciu rektora Jagelovskej univerzity v Krakove.

pôvodne neštudovala geografiu. Zrejme aj táto skutočnosť podmienila to, že S. Liszewski bol veľmi otvorený k interdisciplinárnej spolupráci a tiež nebol, na rozdiel od niektorých generačných súpútnikov, intolerantný k alternatívnym výskumným perspektívam v humánnej geografii stojacich mimo hlavného prúdu. Prvou osobnosťou bol tvorca lodžskej humánno-geografickej školy L. Straszewicz, s ktorým bol Liszewski úzko spätý ako jeho diplomant, doktorand a spolupracovník počas 25 rokov až do jeho smrti v r. 1987. Liszewski sám situoval jeho vplyv najmä do všeobecne intelektuálnej a osobnostnej sféry, teda do roviny formovania hodnôt, životných postojov, etiky a akademickej etikety. Druhou osobnosťou bol architekt, urbanista a sídelný geograf K. Dziewoński, ktorý bol kritickým recenzentom jeho všetkých kvalifikačných prác a slúžil mu ako vzor, autorita a mentor vo vedeckých otázkach (Liszewski, 1995).

Retrospektívna genealogická analýza koreňov lodžskej školy humánnej geografie ukazuje, že v nej zohrali veľký význam viaceré stredoeurópske univerzitné centrá – Berlín, Viedeň, Bonn, Lipsko, Halle, Vratislav, Krakov, Varšava, Ľvov. Je zjavné, že korene stredoeurópskej geografie sú spoločné a vychádzajú najmä z nemeckej geografickej školy. Registrujeme však aj francúzske vplyvy (obr. 2).

Obrázok 2 Zjednodušená schéma genealógie vedeckej školy S. Liszewského (Spracované podľa: Jackowski et al., 2008; Liszewski, 2009).

3.1 Ľvov

Korene lodžskej školy siahajú do Ľvova a k osobnosti Antoniho Rehmana (1840 – 1917) – rodáka z Krakova, ktorý študoval botaniku na tamojšej Jagelovskej univerzite. V tomto odbore sa v r. 1869 aj habilitoval. Neskôr (v r. 1879 – 1882) si však svoje vzdelanie rozšíril štúdiom astronómie, geografie a geológie na univerzitách v Bonne a Viedni. V Bonne jeho geografické myslenie ovplyvnil Ferdinand von

Richthofen (1833 – 1905) a vo Viedni mu geografiu prednášal Friedrich Simony (1813 – 1896)⁵. Rehman sa následne v r. 1883 stal, aj vďaka pozitívnym odporúčaniam von Richthofena, profesorom geografie a riaditeľom Geografického ústavu na univerzite v Ľvove a viedol toto pracovisko až do r. 1911 (Jackowski et al., 2008, s. 325-327). Rehman vytvoril v Ľvove vlastnú vedeckú školu. Doktoráty pod jeho vedením obhájilo 13 geografov. Z hľadiska našej analýzy bol dôležitou postavou spomedzi nich jeho druhý doktorand Eugeniusz Romer (1871 – 1954).

Romer pred príchodom do Ľvova študoval geografiu na Jagelovskej univerzite (v r. 1889 – 1891 u prof. F. Czerny-Schwarzenberga) a na univerzite v Halle u Alfreda Kirchhoffa (1838 – 1907)⁶. Absolvoval viacero študijných pobytov – vo Viedni u Albrechta Pencka (1858 – 1945)⁷ a v Berlíne u Ferdinanda von Richthofena. Romer prevzal od Rehmana ústav v r. 1911 a viedol ho s prestávkou počas prvej svetovej vojny do r. 1930. V r. 1921 založil ústav kartografie a sformoval známu Ľvovskú kartografickú školu. K jeho blízkym spolupracovníkom na tomto ústave sa zaradil kartograf Józef Wąsowicz (1900 – 1964), ktorý v Ľvove pôsobil až do r. 1939. Wąsowicz tu získal doktorát (1926) i habilitáciu (1931) (Jackowski et al., 2008, s. 333). Okrem kartografie sa venoval politickej geografii a geografii obyvateľstva.

3.2 Vratislav

Po druhej svetovej vojne a zmenách hraníc Poľska sa v r. 1946 Wąsowicz presunul na univerzitu vo Vratislave (poľ. Wrocław). V tomto meste tiež reaktivoval ústav kartografie a pokračoval v rozvoji romerovskej kartografickej školy. Pod jeho vedením obhájil v r. 1949 doktorát Ludwik Straszewicz (1916 – 1987). Wąsowicz bol síce kartograf, ale mal aj širšie záujmy v antropogeografii. Fascinovali ho aj dejiny geografických objavov. Tieto skutočnosti zrejme mali efekt inšpirácie na jeho žiaka Straszewicza, ktorý sa prejavil v štúdiu rozličných regiónov z autopsie. Wąsowicz mu tiež vstúpil zásadu dôslednej aplikácie kartografických metód v regionálnych geografických syntézach, čoho výsledkom bola séria atlasov vojvodstiev (Suliborski, 2016b, s. 123).

L. Straszewicz pochádzal z varšavskej rodiny poľských patriotov (jeho starý otec založil denník „*Kurjer Polski*“). Vysokoškolské vzdelanie získal na prestížnej varšavskej ekonomickej univerzite (poľ. *Szkoła Główna Handlowa*). Po druhej svetovej vojne sa usadil vo Vratislave, kde pracoval v rozličných inštitúciách ekonomického a územného plánovania a súbežne si dopĺňal geografické vzdelanie na univerzite.

⁵ Ferdinand von Richthofen bol pôvodným vzdelaním geológ (študoval vo Vratislave a Berlíne). V r. 1875 – 1883 pôsobil ako profesor geológie a geografie na univerzite v Bonne, v r. 1883 – 1886 v Lipsku a v r. 1886 – 1905 na univerzite v Berlíne. Friedrich Simony študoval farmáciu a prírodné vedy (botaniku) vo Viedni. V r. 1851 sa stal prvým profesorom geografie na univerzite vo Viedni, kde pôsobil do r. 1885 (Matlovič a Matlovičová, 2015). Vzhľadom na skutočnosť, že tieto dve osobnosti nenadobudli geografické vzdelanie, považujeme ich za začiatok genealogickej línie loďskej školy humánnej geografie.

⁶ Alfred Kirchhoff vyštudoval prírodné vedy v Jene a Bonne. V r. 1871 – 1873 prednášal geografiu na Vojenskej akadémii v Berlíne, od r. 1873 bol profesorom na univerzite v Halle.

⁷ Albrecht Penck absolvoval štúdium chémie, botaniky a geológie v Lipsku. V r. 1886-1906 bol profesorom na univerzite vo Viedni a v r. 1906 sa stal nástupcom F. von Richthofena v Berlíne, kde pôsobil do r. 1927.

3.3 Lodž

Straszewicz bol v r. 1952 preložený do Lodže, kde mal za úlohu vybudovať nové pracovisko regionálneho plánovania. V r. 1956 prešiel pôsobiť na univerzitu, kde sa pod jeho vedením vyprofilovala lodžská škola humánnej geografie. Tvorilo ju 17 absolventov doktorandského štúdia. V r. 1970 u neho obhájil dizertačnú prácu aj Stanisław Liszewski (Liszewski, 1995).

Liszewski (2009, s. 43-45) reflektujúc vývoj lodžskej školy humánnej geografie upozornil, že už pred príchodom Straszewicza sa rozvíjali v Lodži humánno-geografické výskumy. V medzivojnovom období to bolo zásluhou Oskara Kossmana, Juliusza Jurczyńského a Jana Dylíka. Po vzniku Lodžskej univerzity v r. 1945 boli zriadené dve geografické pracoviská – na fakulte prírodných vied zásluhou fyzického geografa Jana Dylíka (1905-1973) a na humanitnej fakulte zásluhou antropogeografa Stanisława Gorzuchowského (1899 – 1948). Rozvoj humánnej geografie však prerušilo uväznenie Gorzuchowského v r. 1946 za jeho činnosť v antikomunistickom hnutí „*Wolność i Niezawisłość*“ a jeho následná smrť vo väznici vo Wronkach. V r. 1950 sa oživilo pracovisko ekonomickej geografie zásluhou Stanisława Berezowského (1910 – 1986) (Jackowski et al., 2008, s. 402). Straszewiczov príchod v r. 1956 však podľa Liszewského znamenal nový impulz pre rozvoj disciplíny, najmä od r. 1957, keď prevzal vedenie katedry ekonomickej geografie od S. Berezovského. Liszewski vyzdvihol jeho bohaté medzinárodné skúsenosti a kontakty, vďaka ktorým prinášal nové bádateľské iniciatívy. Liszewski (2009) ho charakterizoval ako inteligentného a diskrétného lídra, ktorý svojim študentom a spolupracovníkom poskytoval vysokú mieru slobody výskumu. Najvýraznejšie ovplyvnil bádateľskú orientáciu lodžského pracoviska na štúdium veľkých miest, funkcií miest, využitia zeme v mestách, prímestskej zóny, podmienok bývania v meste, výskum textilného priemyslu a tradičnú regionálnu geografiu. Straszewicz v týchto prácach uplatňoval regionálny prístup, čo súviselo s dominujúcim klasickým chápaním geografie jeho generácie (Suliborski, 2016b). Niektoré z jeho podnetov zostali nerozpracované. Ako príklad Liszewski (2009, s. 46) uvádza jeho koncept „*plazmopolis*“ v súvislosti s výskumom genézy hornosliezskej konurbácie. Z hľadiska metodologického za najväčší Straszewiczov prínos Liszewski (2009, s. 47) považoval rozpracovanie originálnych metód terénneho inventarizačného výskumu priestorovej štruktúry mesta. Straszewicz bol známy ako praktik, opierajúci sa o empirické fakty a vlastnú intuíciu. Vzhľadom na svoje vzdelanie sa menej venoval teoretickým konceptom geografie. Vývoj poľskej geografie po druhej svetovej vojne (najmä po programovej konferencii konanej v r. 1953 v Osiecznej) ovplyvnila indoktrinácia humánnej geografie marxisticko-leninskou ideológiou. Straszewicz k tomu zaujal kritické a súčasne pragmatické stanovisko. Sústredil sa na reálne fakty a riešenie praktických problémov regionálneho plánovania. Nestotožnil sa s kvantifikáciou geografie, ktorá prichádzala z anglosaskej geografie. Videl v nej „geografiu spoza stola“, ktorá bola v príkrom rozpore s jeho dôrazom na poznanie konkrétnych regiónov na základe autopsie a terénneho výskumu. Prikláňal sa k francúzskej geografii, ktorá si podľa neho zachovala vernosť klasickému holistickému modelu geografického výskumu (Suliborski, 2016b, s. 126). Francúzske inšpirácie súviseli aj s jeho viacnásobným

pôsobením na tamojších univerzitách (v r. 1972 – 1974 prednášal na univerzite Haute Bretagne v Rennes, v r. 1980 – 1982 na parížskej Sorbonne a v r. 1982 – 1984 na univerzite Lyon III) (Liszewski, 1995). Je nepochybné, že praktické zameranie jeho výskumov zanechalo veľké stopy i v geografii jeho žiaka S. Liszewského, ktorý často poukazoval na aplikačné zameranie geografie (napr. Liszewski, 2011). Straszewicz bol vynikajúcim organizátorom (lodžské pracovisko v rozličných inštitucionálnych podobách viedol 30 rokov až do svojej smrti). V r. 1965 založil tradíciu každoročne sa opakujúcich konferencií z geografie miest „*Niektóre zagadnienia teoretyczne z geografii miast*“, ktoré sa konali v januári, preto boli známe aj pod názvom „*łódzkie konferencje styczniowe*“. Od r. 1987 na túto tradíciu nadviazal S. Liszewski s novým formátom známym ako „*Konwersatorium wiedzy o mieście*“ (v r. 2017 sa uskutočnil jubilejný 30. v poradí).

Za druhého veľkého inšpirátora svojich vedeckých prác Liszewski označil významného poľského urbanistu a sídelného geografa Kazimierza Dziewońského (1910 – 1994), ktorý vyštudoval architektúru a urbanizmus na polytechnike v Lvove. Od r. 1954 pôsobil na Geografickom ústave Poľskej akadémie vied, kde intenzívne rozvíjal geografiu sídiel. Rozpracoval najmä teóriu ekonomickej bázy mesta a teóriu ekonomického regiónu. V aplikačnej oblasti sa venoval priestorovému plánovaniu (Liszewski, 1995).

Vedeckú školu S. Liszewského reprezentuje 28 úspešných doktorandov, z ktorých sa doposiaľ už 11 habilitovali: Andrzej Matczak, Jolanta Jakóbczyk-Gryszkiewicz, Sylwia Kaczmarek, Jacek Kaczmarek, Anita Wolaniuk, Jolanta Wojciechowska, René Matlovič, Peter Čuka, Iwona Jazdzewska, Bogdan Włodarczyk, Sławoj Tanaś. Traja z nich boli vymenovaní za riadnych profesorov (A. Matczak, J. Jakóbczyk-Gryszkiewicz, R. Matlovič). Drvivá väčšina z týchto osobností (okrem Slovákov) pôsobí na Lodžskej univerzite.

4 GEOGRAFICKÉ KONCEPTY A POSOLSTVÁ

Generalizovaný pohľad na vedecké záujmy S. Liszewského umožňuje identifikovať päť vedeckých orientácií. Sú to geografia dopravy, geografia miest, geografia turizmu, regionálna geografia a teória, metodológia a história geografie. Ich poradie zodpovedá chronológii prejavovania prvotného záujmu o nich. V bibliografických záznamoch evidujeme takmer 400 jeho publikácií, ktoré boli vydané v poľskom, anglickom, francúzskom, ruskom a nemeckom jazyku.

4.1 Geografia dopravy

Ako sme uviedli, na začiatku kariéry sa S. Liszewski venoval problematike geografie dopravy s osobitným zreteľom na štúdium vývoja cestnej siete na území lodžského regiónu. Prirodzene na to nadviazali analýzy dochádzky za prácou a vzdelaním v malých mestách opolského a lodžského vojvodstva, ktoré mu umožnili bádateľsky uchopiť otázky vymedzovania priestorových sfér vplyvov týchto lokálnych

stredísk. Bolo to dobré východisko pre rozpracovanie výskumov funkcií a priestorových vzťahov miest (Liszewski, 1995; Maik, 2011).

4.2 Geografia miest

S. Liszewski sa takto prepracoval k svojej hlavnej výskumnej doméne, ktorou sa stala geografia miest. Môžeme identifikovať niekoľko základných smerov jeho záujmov v tejto oblasti: štúdium štruktúry mestského priestoru, výskum funkcií miest a mestských aglomerácií, otázky funkčno-priestorovej organizácie sídelnej siete, životné podmienky a kvalita života obyvateľov miest, výskum postsocialistickej transformácie miest a komparatívne štúdie veľkomiest. Pomerne diverzifikovaný je aj priestorový záber realizovaných výskumov od výskumu jednotlivých miest cez štúdium v regionálnej mierke až po výskumy v národnej a európskej mierke. Najdôležitejšie miesto však zaujali v jeho prácach Lodž a lodžský región (Liszewski, 1995; Maik, 2011).

Z hľadiska prínosu v teoreticko-metodologickej oblasti sú veľmi cenné poznatky získané z klasifikácie jednotlivých foriem využitia zeme v meste a zistenie závislostí medzi rozmiestnením jednotlivých funkcií od ich polohy v rámci mestského organizmu. Priekopnícky charakter mala aj jeho typológia miest opolského regiónu na základe štúdia využitia zeme (Wojciechowska a Wolaniuk, 2011). Výsledky svojich výskumov funkčnej intraurbánnej štruktúry Liszewski podal v syntetickej monografii „*Tereny miejskie a struktura przestrzenna Łodzi*“ z r. 1977. Jeho klasifikácia mestských areálov z hľadiska využitia zeme v práci „*Tereny miejskie. Podział i klasyfikacja*“ z r. 1978 sa stala vzorom pre spracovanie podobných štúdií⁸. Z teoretického hľadiska hlavný prínos týchto prác spočíval v konceptualizácii pojmu mestské areály (tereny miejskie), vypracovanie kritérií na ich identifikáciu a klasifikáciu a určenie faktorov ovplyvňujúcich organizáciu mestského priestoru. Neskôr tieto poznatky rozpracoval do podoby syntetickej štúdie „*Przestrzeń miejska i jej organizacja*“ z r. 1997. Mestský priestor definoval ako „čiasťkový priestor (subpriestor) geografického priestoru, ktorý sa vyznačuje špecifickou organizáciou a typom krajiny, v ktorej dominujú nepoľnohospodárske ľudské aktivity a toto územie má určitý formálny právny status. Tento priestor je osídlený lokálnym spoločenstvom, ktoré je charakterizované mnohými individuálnymi črtami“ (Liszewski, 2014, s. 38).

Jeho výskumy funkčno-priestorovej organizácie sídelnej siete, vychádzajúce z teórie centrálnych miest, mali okrem rýdzo akademického prínosu aj nezanedbateľný praktický význam, najmä z hľadiska potrieb strategického a priestorového plánovania a priestorovej organizácie verejnej správy. Vypracoval nové metódy štúdia funkčných mestských regiónov na báze každodenných väzieb mestských centier a ich okolia prostredníctvom analýzy dochádzky za prácou a vzdelaním. Syntetickým spôsobom predstavil problematiku prímestskej zóny ako špecifickej časti mestského priestoru. Venoval sa aj problematike transformácie sídelného systému Poľska v podmienkach spoločensko-ekonomickej transformácie po r. 1989. Veľmi dôležitou súčasťou jeho prínosu sú poznatky týkajúce sa funkcií miest, ktoré sa jednak týkali

⁸ Tento prístup bol použitý aj na Slovensku v rámci analýzy priestorovej štruktúry mesta Prešov (Matlovič, 1998).

komplexnej analýzy funkcií jednotlivých miest, ako aj špecifických funkcií miest (napr. turistickej, administratívnej, funkcie vedy a univerzitného vzdelávania). Inicializoval výskum problematiky diferenciacie životných podmienok a kvality života obyvateľov miest a rozpracoval metodológiu tohto výskumu s využitím interdisciplinárnej perspektívy. Inou témou, ktorú výrazným spôsobom vniesol do poľskej urbánnej geografie bola analýza postsocialistického mesta a komparatívne štúdium veľkých miest (Lodž a Tbilisi, Lodž a Manchester) (Liszewski, 1995; Maik, 2011; Jackowski, 2011b). V ostatných rokoch riešil aj otázky súčasného stavu a scenárov rozvoja bipolárnych aglomerácií v Poľsku, venoval sa i gentrifikácii v Lodži a úlohe intelektuálnych elít v rozvoji mestského priestoru.

Liszewski je taktiež spoluautorom kľúčových vysokoškolských učebníc – „*Geografia urbanistyczna*“ z r. 2008 a zväzku „*Osadnictwo*“ v rámci série Veľká encyklopédia geografie sveta z r. 2000 (spolu s W. Maikom) (Maik, 2011). Mimoriadne dôležitou pramennou prácou je ním zostavená trojzväzková monografia „*Geografia osadnictwa i ludności w niepodległej Polsce. Lata 1918–1993*“ z r. 1993 – 1995. Najnovšou prácou dokumentujúcou reflexiu výsledkov poľskej geografie sídiel v 20. storočí a začiatkom 21. stor. je jeho posmrtno vydaná štúdia (Liszewski, 2016b).

4.3 Geografia turizmu

Geografia turizmu reprezentuje zhruba tretinový podiel vo výstupoch S. Liszewského. Počiatky jeho záujmov o túto oblasť sa datujú do prelomu 70. a 80. rokov 20. storočia, keď na základe podnetov z plánovacej praxe inicioval výskumy turistickej funkcie v prímestských zónach Lodže a iných poľských veľkomiest. Išlo o veľmi plodnú spoluprácu s kolegyňou Elżbietou Dziegieć (1939 – 2009). Z hľadiska teoreticko-metodologického prínosu zohrala veľký význam jeho erudícia v oblasti geografie sídiel. To mu umožnilo vytvoriť špecifickú koncepciu turistickeho osídlenia (*osadnictwo turystyczne*) a konceptualizovať turistický priestor (*przestrzeń turystyczna*), turistickú regionalizáciu a turistický región (*region turystyczny*). Pri ich vymedzení sa opieral o funkcionálne hľadisko. Práve koncept turistickeho priestoru sa stal originálnym príspevkom do teoreticko-metodologickej bázy humánnej geografie, ktorý následne rozvíjajú aj žiaci S. Liszewského, z ktorých môžeme spomenúť B. Włodarczyka. V neskorších prácach sa tento koncept rozpracoval do teórie turistickeho priestoru a napokon viedol ku konceptualizácii geografického priestoru, ktorého výskum Liszewski považoval za kardinálnu prioritu výskumných záujmov geografie. V tomto nadväzoval na myšlienky E. Romera z konca druhej dekády 20. storočia (Liszewski, 2014, s. 38). K tomuto úsiliu sa vzťahujú práce – „*Przestrzeń turystyczna*“ z r. 1995, „*Przestrzeń miejska i jej organizacja*“ z r. 1997, „*Istota i właściwości przestrzeni rekreacyjno-turystycznej*“ z r. 1998, „*Przestrzeń miasta postsocjalistycznego. Program badań*“ z r. 2001, „*Przestrzeń turystyczna w ujęciu podmiotowym. Przyczynek do dyskusji o przestrzeni w geografii*“ z r. 2005, „*Przestrzenie turystyki i ich transformacje we współczesnym świecie*“ z r. 2006, „*Przestrzeń turystyczna Polski. Koncepcja regionalizacji turystycznej*“ z r. 2009, „*Przestrzeń turystyczna parków narodowych w Polsce*“ z r. 2009. Veľká časť výskumov S. Lis-

zewského bola orientovaná problémovo – napr. štúdium vzťahov medzi turizmom a prírodným prostredím, problémy religiózneho turizmu a medzinárodného turizmu (Jackowski, 2011a; Wojciechowska a Wolaniuk, 2011).

4.4 Regionálna geografia

Liszewského záujem o regionálno-geografický výskum vyplynul z tradícií, ktorých základy položili osnovatelia lodžskej geografie, najmä Jan Dylík, Anna Dylík a Ludwik Straszewicz. Výraznejšie sa táto výskumná orientácia u Liszewského objavuje v 90. rokoch 20. storočia. Súvisí s už spomínanými prácami o lodžskom regióne. Viaceré práce sa však týkali národného kontextu Poľska, pričom reflektovali vplyv spoločensko-ekonomickej transformácie na priestorovú organizáciu krajiny. Príkladom je práca „*Organizacja przestrzenna w okresie przejścia od systemu scentralizowanego do systemu gospodarki rynkowej*“ z r. 1990. Z dokonalého poznania tejto problematiky vyplynuli aj jeho návrhy týkajúce sa územno-správneho členenia krajiny – napr. „*Nowy podział administracyjny Polski. Przegląd koncepcji, propozycje zmian*“ z r. 1992. Teoretický charakter má jeho syntetizujúca štúdia „*Region miejski jako przedmiot badań geograficznych*“ z r. 1996. Nezostal len v rýdzo akademickej roviny, ale mnohé poznatky uplatnil v aplikačných štúdiách, v ktorých sa venoval predovšetkým procesom delimitácie a reštrukturalizácie lodžského regiónu (Wojciechowska a Wolaniuk, 2011).

4.5 Teória, metodológia, história a budúcnosť geografie

V ostatných dvoch decéniách S. Liszewski výraznejšie upriamil svoju pozornosť na problémy vývoja geografického myslenia, na stav, pozíciu a perspektívy geografie ako vednej disciplíny, geografickej edukácie a históriu poľskej geografie. Viaceré z uvedených úvah situoval do širšieho kontextu diskusií o budúcnosti univerzitného vzdelávania a intelektuálneho života. Súviselo to aj so zodpovednými manažérskymi pozíciami, ktoré zastával (rektor v r. 1996 – 2002, prezident Poľského národného geografického komitétu – *Komitet Nauk Geograficznych PAN* – v r. 2003 – 2006, prezident Lodžskej vedeckej spoločnosti v r. 1991-2015). Monumentálnym dielom v rámci štúdie dejín poľskej geografie sa stala monografia „*Historia geografii polskiej*“ z r. 2008, ktorú autorsky a editorsky pripravil spolu A. Jackowským a A. Richlingom. Veľmi zaujímavým príspevkom v tomto smere sa stalo štúdium stavu lodžskej vedy a výskumu v širšom geografickom kontexte v prepojení na koncept konkurencieschopnosti. Tieto snahy vyústili do monografie „*Nauka łódzka na tle nauki w Polsce i w Europie. Konkurencyjność Łodzi jako ośrodka naukowego*“ z r. 2012, ktorú pripravil spolu s E. Szafrąnskou a A. Wolaniuk.

Svoje pohľady na stav a budúcnosť geografického výskumu a edukácie prezentoval v mnohých štúdiách a publikáciách, z ktorých ako príklady môžeme uviesť: „*Czy i co łączy współczesne nauki geograficzne. Refleksje osobiste nad stanem polskiej geografii*“ z r. 1999, „*Rola geografii w procesie edukacji społeczeństwa polskiego na przestrzeni dziejów*“ z r. 1999, „*Stan dyskusji polskich geografów na temat jedności i zakresu pojęciowego współczesnej geografii (na początku XXI wieku*“

z r. 2004, „*Jedność geografii a problem kształcenia akademickiego*“ z r. 2006 (spolu s A. Suliborskim), „*Prospects of development of Polish geography*“ z r. 2007, „*Stan i perspektywy rozwoju geografii w Polsce w opinii środowiska geografów akademickich*“ z r. 2008, „*Instytucjonalno-organizacyjne uwarunkowania rozwoju geografii w Polsce*“ z r. 2008, (spolueditor s J. Łobodom, W. Maikom), „*Geografia jako nauka praktyczna*“ z r. 2011.

Za jeho testament je možné považovať už posmrtné vydanú štúdiu a diskusné príspevky v rámci publikácie vydané na báze medzigeneračnej panelovej diskusie o stave, perspektívach a strategickom rozvoji poľskej humánnej geografie, ktorá sa konala v júni 2015 v Lodži (Suliborski, 2016a). Tento panel inicioval práve S. Liszewski spolu s A. Suliborskim a zúčastnili sa ho 27 reprezentanti piatich generácií poľských geografov.

Liszewski (2016a, s. 20) jednoznačne zaujal stanovisko v prospech zachovania jednoty geografie. Varoval pred tým, aby sa jej bádateľské pole vymedzovalo príliš úzko a striktné, pretože by to mohlo viesť k jej rozdeleniu až rozpadu, čo by znemožnilo realizáciu syntéz ako veľmi dôležitého cieľa geografických výskumov. Za hlavný objekt a prioritu výskumu geografie označil geografický priestor (*przestrzeń geograficzna*) v jeho rozličných mierkových vymedzeniach – svet, kontinent, štát, region, lokalita, miesto. Tieto úvahy mu poskytli východisko aj pri hodnotení organizačnej štruktúry (poľskej) geografie. Za úspech považoval vyčlenenie samostatných geografických fakúlt na viacerých univerzitách, avšak ich vnútornú organizačnú atomizáciu považoval za prekážku toho, aby geografi úspešne čelili výzvam na riešenie veľkých výskumných projektov. Odmietol tiež dualistickú koncepciu geografie a poukázal na príklady z minulosti, keď sa neosvedčilo inštitucionálne oddelenie fyzickej geografie na prírodovedecké a humánnej geografie na spoločenskovedné alebo humanitné fakulty (Liszewski, 2016a, s. 21). Pri hodnotení ponuky študijných programov kvitoval, že geografickým fakultám sa podarilo vytvoriť atraktívnu novú ponuku (napr. priestorová ekonómia, turizmus a rekreácia, geoinformatika, regionálne štúdiá a pod.). Druhou stranou mince je však podľa neho úpadok hlavného študijného programu, teda geografie, o ktorý záujem klesá. V rámci tohto úsilia sa podľa jeho názoru pozabudlo na previazanie nových študijných programov s profilom geografických pracovísk, pretože ich kurikulárna štruktúra nezaručuje študentom zvládnutie ani minimálneho geografického kánonu (Liszewski, 2016a, s. 22). Veľké rezervy podľa Liszewského (2016a, s. 23-24) pretrvávajú v prezentácii geografických expertíz širšej verejnosti v médiách. Za omnoho úspešnejších označil sociológov, historikov a amatérskych cestovateľov. Dôvodom je podľa neho dopyt médií po smelých vizionároch, čo geografi interpretujúci zväčša veci z minulosti nie sú schopní ponúknuť. Kritizoval mnohých geografov, ktorí sa pri vystupovaní v médiách zdráhajú priznať svoju identitu a afinitu ku geografii. Za najvýznamnejší produkt geografie v ostatných dekádach označil geografické informačné systémy. Považoval ich za kľúčový prínos geografie pre všeobecný rozvoj spoločnosti (Suliborski, 2016a, s. 41).

Liszewski (2016a, s. 24) sa v závere zamýšľa nad scenármi budúceho vývoja geografie. Uvažuje o troch možnostiach:

- a) úpadku geografie v dôsledku jej rozdrobenia do úzkych špecializácií a následnej marginalizácie ako vyučovacieho predmetu na nižších stupňoch vzdelávania;
- b) stagnácii geografie na súčasnej úrovni, pričom kľúčovú úlohu v kvalite disciplíny zohrávajú individuálne schopnosti najzdatnejších výskumníkov a vysokoškolských pedagógov;
- c) systematickom rozvoji geografie vďaka rozširovaniu a prehľbovaniu geografických poznatkov, ktoré budú široko využívané v spoločenskej praxi, pričom sa predpokladá aj prienik kánonu geografických poznatkov do edukačného kurikula negeografických študijných odborov.

Liszewski (2016a, s. 24-25) naznačuje aj potrebné kroky, ktoré je potrebné vykonať, aby sa naplnil tretí, teda optimistický, scenár. Prvým krokom je presadenie ideového ukotvenia geografie ako poznatkovej bázy patriotizmu a vlasteneckej politiky štátu. V tejto súvislosti sa odvoláva na vynikajúce vlastenecké tradície v prípade viacerých reprezentantov predchádzajúcich generácií poľských geografov ako boli: Wincenty Pol (1807 – 1872), Wacław Nałkowski (1851 – 1911) a E. Romer (Suliborski, 2016a, s. 177). Druhým krokom je presadenie vedecko-poznávacieho ukotvenia geografie v štúdiu široko chápanej diferenciacie geografického priestoru v jeho rozličných variantoch (prírodný priestor, ekonomický priestor, sociálny priestor a pod.). Za základnú črtu identity geografa považoval dôsledné uplatňovanie priestorovej perspektívy ako z ontologického (geografický priestor ako objekt výskumu), tak aj epistemologického hľadiska (priestorový prístup). Cieľom podľa neho nemá byť len poznávanie a explanácia diferenciacie a exploatacie geografického priestoru, ale tiež aj jeho ochrana pred jeho devastáciou a stratou. Geograf by mal byť teda angažovaný vedec sledujúci optimálne usporiadanie a využívanie priestoru, vystupujúci na obranu pred jeho ničením a rozkrádaním. Zjavne teda považoval geografiu za praktickú vedu (Liszewski, 2011). Tretím krokom by malo byť rozpracovanie kánonu geografických poznatkov, ktorý by mal byť vyžadovaný od všetkých študujúcich na študijných programoch poskytovaných na geografických pracoviskách bez ohľadu na ich názov. Liszewski, odvolávajúc sa na prípad svojho mentora Dziewońského, argumentuje v prospech otvorenosti geografie vo vzťahu k špecialistom z iných disciplín. Ich angažovanie a zamestnávanie na geografických pracoviskách víta, avšak zároveň od nich požaduje, aby si osvojili kánon geografických poznatkov (Suliborski, 2016a, s. 79-80). Štvrtým krokom by malo byť prijatie a implementácia takto prezentovanej stratégie, pričom zodpovednosť za to by mali mať oficiálne inštitucionálne štruktúry geografie (geografické komitety, geografické spoločnosti, vedúci geografických inštitúcií a profesori geografie na univerzitách).

5 ZÁVER

S. Liszewski ako intelektuál a skúsený líder vedy a univerzitnej edukácie na sklonku svojho života citlivo vnímal a negatívne hodnotil prevládajúce tendencie plazivej premeny univerzít podľa úzkej logiky komodifikácie a tzv. poznatkového

manażmentu. Nesúhlasil s tým, aby sa z univerzít stali vzdelávacie inštitúcie profesijného vzdelávania. Bol znepokojený byrokratickou posadnutosťou scientometriou a neuznával redukciu publikačnej kultúry len na články v impaktovaných časopi-soch. Naopak, upozorňoval na vysokú vedeckú hodnotu monografií, atlasov a synte-tických prác. Bez seriózneho a kvalitného výskumu a dodržiavania vysokých etic-kých štandardov podľa neho nie je možné hovoriť o univerzite ako inštitúcii. Tiež poukazoval na potrebu spolupráce a súdržnosti akademického spoločenstva a varo-val pred deštruktívnym vplyvom atomizácie a extrémnej individualizácie príslušní-kov akademickej komunity. Pokiaľ ide o budúcnosť geografie, nádej vkladal do na-stupujúcej generácie, ktorá má podľa neho veľký potenciál. Očakával od nej, že po-chopí neudržateľnosť súčasného stavu disciplíny, ktorý vedie k jej marginalizácii. Počítal s tým, že mladá generácia geografov sa odhodlá k vytvoreniu novej organi-zácie poľskej geografie a držal jej tom palce (Liszewski, 2016a, s. 25). Tento odkaz je možné považovať za univerzálne prenositeľný a teda inšpiratívny aj pre slovenskú geografickú komunitu.

Pod'akovanie

Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0165/15 „Pro-poor turizmus ako nástroj trvalo udržateľného rozvoja marginalizovaných komunít a sídiel na východnom Slovensku“ (vedúci projektu R. Matlovič).

Literatúra

- JACKOWSKI, A., LISZEWSKI, S., RICHLING, A., eds. 2008. *Historia geografii polskiej. Warszawa: PWN.*
- JACKOWSKI, A. 2011a. Laudacja z okazji jubileuszu 70-lecia urodzin Profesora Stanisława Liszewskiego. In: WŁODARCZYK, B. (ed.) *Turystyka*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 9-13.
- JACKOWSKI, A. 2011b. Profesor Stanisław Liszewski. Wybitny Geograf, Wyjątkowy Człowiek, Wspaniały Przyjaciel. *Peregrinus Cracoviensis*, 22, s. 9-22.
- KOTER, M., LISZEWSKI, S., SULIBORSKI, A. 1999. *Łódź i region Polski Środkowej*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- KRAJEWSKA, W. 2011. Profesor Stanisław Liszewski – Prezes Łódzkiego Towarzystwa Naukowego. In: KRAJEWSKA, W., WŁODARCZYK, B. (eds.) *Profesor Stanisław Liszewski. Sylwetki łódzkich uczonych*. No. 100. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe. s. 47-52.
- LISZEWSKI, S., ed. 1995. *Geografia osadnictwa i ludności w niepodległej Polsce lata (1918-1993)*. Tom III. Badacze. Łódź: Polskie Towarzystwo Geograficzne.
- LISZEWSKI, S., ed. 2009. *Łódzka szkoła geografii społeczno-ekonomicznej*. In: Szkoły i zespoły naukowe Łodzi akademickiej. 1. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe,
- LISZEWSKI, S. 2011. Geografia jako nauka praktyczna. In: KOSTRZEWSKI, A., MAIK, W., BRUDNICKI, R. (eds.) *Geografia wobec problemów współczesności. Funkcje poznawcze i praktyczne geografii*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, s. 59-67.
- LISZEWSKI, S. 2014. Miejska przestrzeń turystyczna. Metody badań. Ewolucja i jej prawidłowości. *Turyzm*, 24, 1, s. 37-47.
- LISZEWSKI, S. 2016a. Stan, perspektywy i przyszłość polskiej geografii społeczno-ekonomicznej w opinii geografa, rocznik 1940. In: SULIBORSKI, A. (ed.) *Stan, perspekty-*

- wy *I strategia rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej w najbliższych latach (do 2030 r.)*. *Dyskusja międzypokoleniowa*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 19-26.
- LISZEWSKI, S. 2016b. Rozwój badań geograficznych nad osadnictwem w Polsce w XX i na początku XXI wieku (zarys problematyki badawczej). In: MARSZAŁ, T. (ed.) *Miasto – region – gospodarka w badaniach geograficznych. W stulecie urodzin Profesora Ludwika Straszewicza*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 31-61.
- MAIK, W. 2011. Laudacja z okazji jubileuszu 70-lecia urodzin Profesora Stanisława Liszewskiego. In: KACZMAREK, S. (ed.) *Miasto*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 9-15.
- MATLOVIČ, R. 1998. Geografia priestorovej štruktúry mesta Prešov. *Geografické práce*, VIII., 1. Prešov: FHPV PU.
- MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ, K. 2015. *Geografické myslenie*. Prešov: FHPV PU.
- PUŚ, W. 2011. Profesor Stanisław Liszewski – rektor Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1996-2002. In: KRAJEWSKA, W., WŁODARCZYK, B. (eds.) *Profesor Stanisław Liszewski. Sylwetki łódzkich uczonych*. No. 100. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe. s. 43-45.
- SULIBORSKI, A, ed. 2016a. *Stan, perspektywy I strategia rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej w najbliższych latach (do 2030 r.)*. *Dyskusja międzypokoleniowa*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- SULIBORSKI, A. 2016b. Koncepcja regionalna w twórczości naukowej Ludwika Straszewicza, In: MARSZAŁ, T. (ed.) *Miasto – region – gospodarka w badaniach geograficznych. W stulecie urodzin Profesora Ludwika Straszewicza*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 119-130.
- WILCZYŃSKI, W. 2009. On the necessity of the history of geographical thought. *Bulletin of Geography, Socioeconomic series*, 11, s. 5-14.
- WOJCIECHOWSKA, J., WOLANIUK, A. 2011. Profesor Stanisław Liszewski – Życie i droga zawodowa. In: KRAJEWSKA, W., WŁODARCZYK, B. (eds.) *Profesor Stanisław Liszewski. Sylwetki łódzkich uczonych*. No. 100. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe. s. 9-42.

Geography of Stanisław Liszewski

Summary

Professor Stanisław Liszewski (1940-2016) was distinguish Polish human and regional geographer. He had devoted his life and work to the University of Lodz, where he served in a several responsible positions including the service as a rector in the period of 1996-2002. He served also as president of the Lodz Scientific Society in the period of 1991-2015. Liszewski was a corresponding member of the Commission of the Geography of Tourism and Recreation at the International Geographic Union (1980–1982) and a member of a study group in the geography of tourism at the International Geographic Union (1994–1998).

He worked mostly in the fields of the urban geography, the geography of tourism, regional geography, theory and methodology of human geography. The geographical thought of Liszewski was under influence of two key persons: Ludwik Straszewicz – the founder of the Lodz school of human geography and Kazimierz Dziewoński – famous polish urban geographer from Institute of Geography and Spatial Organisation Polish Academy of Sciences. The roots of this thinking goes back to Lviv (known school of Eugeniusz Romer).

The city of Lodz has played a special role in the research of Liszewski. More than 100 of his papers cover the city of Lodz and surrounding region. Liszewski's key contributions in the field of urban studies has been his Atlas of the City of Lodz (2002; with supplement 2009). Liszewski developed the original approach to the study of functional structure of the city on the base of land use. He was one of the

first Polish geographers, which have recognised the relevance of the suburbanisation and its research.

In Liszewski's geography played an important role the concepts of geographic space, urban space and tourism space. By Liszewski, geographic space its components, processes and phenomena, as well as the people who inhabit it, are the central object of geographical research. Urban space and tourism space were considered by him as a functionally distinct parts of general geographic space.

Liszewski has made substantial contributions to tertiary geographical education and the education of a next generation of geographers. He was a supervisor of the 28 doctoral students including two Slovak geographers (René Matlovič and Peter Čuka). Eleven of his former doctoral students went on to receive their habilitation degrees and three have become full professors (Andrzej Matczak, Jolanta Jakóbczyk-Gryszkiewicz, René Matlovič).

Liszewski as an intellectual and experienced leader in science and university education was very sensitive and reflected the negative tendencies in the higher education system. He did not agree with the commodification of science and tertiary education. He warned against the transformation of universities to the vocational training institutions. He did not appreciate the reduction in publishing culture only to articles in impacted journals. On the contrary, he pointed out the high value of scientific monographs, atlases and geographical synthesis. Liszewski was also very strong advocate the unity of geography. He warned against fragmentation of geographical institutional structures. This is Liszewski's crucial message for future generations of geographers.